

Az európai agrárfinanszírozás új útja: az agrár-környezetgazdálkodás és vidékfejlesztés

Az elmúlt év nyarán indult lapunk „Környezetvédelem” rovatában az a cikksorozat, amelyben elemeztük az európai folyamatokat, az agrár- és vidékfejlesztés átalakuló rendszerét, és az e folyamatban kulcs szerepet játszó agrár-környezetgazdálkodás tartalmi kérdéseit, nemzeti programját, valamint az általa – a magyar agrárium és vidék számára – felkínált lehetőségeket. Foglalkozunk most össze azokat a fő tanulságokat, amelyek e cikkek alapján levonhatók, vázoljuk azokat a fő tendenciákat, amelyek felismerése és agrárpolitikai törekvéseinkbe való integrálása révén a magyar agrárium valamennyi szereplőjét és vidék egészét lényegesen jobb helyzetbe hozhatjuk.

A háttér: a többfunkciós európai agrármodell és az agrár-környezetgazdálkodás

A mezőgazdaság mindig is több volt, mint egyszerű árutermelő ágazat. Az élelmiszerek és nyersanyagok előállításán túl egyéb feladatokat is ellátott, tájat, élővilágot, talajt, vizet, környezetet is “termelt”, és munkát, megélhetést adott a vidék embere és közösségei számára.

Ez ma sincs másképpen. Néhány évtizedes agrárparosítási, természetmaximalizálási kitérő után ismét rá kellett jönnünk: a mezőgazdaságnak a termelési feladatok mellett regionálisan eltérő környezeti és társadalmi, foglalkoztatási feladatokat is magára kell vállalnia. Ez utóbbiak olyan – termeléssel egyenrangú, az egész társadalom és a helyi közösségek számára egyaránt fontos – ökoszociális szolgáltatások, „nem importálható közjavak”, amelyek helyben keletkeznek, és amelyekért a mezőgazdaságot, a gazdálkodót fizettség illeti meg.

E feladatok egyidejű megoldására az iparszerű mezőgazdálkodás, a mezőgazdaság feladatai közül egyedül a tömegtermelést magára vállaló és kizárólag a tőkemegtérülést, az egydimenziós, rövid távú gazdasági hatékonyságot szem előtt tartó gazdálkodási rendszer úgy tűnik nem alkalmas.

Ezek a felismerések vezettek el a többfunkciós európai agrármodell megfogalmazásához, az e modell elterjesztését szolgáló közös agrár- és vidékpolitika 1992-es reformjához, támogatási rendszerének kiépítéséhez és közösségi költségvetési forrásainak európai megteremtéséhez. Az EU Közös Agrárpolitikájának (CAP¹) reformja óta, e folyamathoz illeszkedően épül annak második, a termeléspolitikai pillért kiegészítő – környezeti, társadalmi, regionális, szociális és foglalkoztatási elemeket tartalmazó – vidékpolitikai (ökoszociális) pillére. Ez az új agrárstratégiai rendszer:

- többfunkciós mezőgazdaságot céloz, amely mindazon – minőségi élelmiszertermelési, ökológiai-környezeti valamint szociális – funkcióját betölti, melyeket a társadalom elvár tőle;
- fenntartható mezőgazdálkodást céloz, amely tartósan abban a helyzetben van, hogy e többféle funkcióját egyaránt el tudja látni;
- alkalmazkodó mezőgazdaságot céloz, amely a tájak adottságainak megfelelő gazdálkodási rendszereket és intenzitási fokot használ a tájra, termőhelyre jellemző, minőségi termékek előállítására;
- egész területünkre kiterjedő („területfedő”) mezőgazdaságot céloz, amely védett vagy hátrányos helyzetű térségeinkben ugyanúgy jelen van, mint agrártermelési régióinkban, de itt ökoszociális feladatai kerülnek előtérbe; végezetül
- versenyképes mezőgazdaságot céloz, amely megállja a helyét a piacokon is; a verseny azonban tisztességes versenyt jelent, vagyis azokat az „ökoszociális játékszabályokat”, amelyeket az európai mezőgazdaság modellje magába foglal és gyakorlata betart, azokat a WTO² keretei között is rögzíteni kell.

¹ CAP: Common Agricultural Policy

² WTO: World Trade Organisation (Világkereskedelmi Szervezet)

A Közös Agrár- és Vidékpolitika (CARPE³) „két lábra állításának” zajló folyamata a támogatások oldaláról úgy jelenik meg, hogy csökkennek a termeléshez (kvótákhoz, mennyiségekhez), az első pillérhez kötődő támogatások, és az így felszabaduló források fokozatosan átkerülnek a második – agrár-környezeti és vidékfejlesztési – pillérhez kapcsolódó kifizetésekre. Ezek aránya az Európai Unió agrárköltségvetésében ma még csak 12 %, de az un. „moduláció” révén 2013-ra elérheti a 30 %-ot, a csatlakozásra váró „tizek”-kel kötött koppenhágai megállapodásban pedig már ezen országok támogatási keretében a második pilléren rendelkezésre álló pénzügyi keretek aránya 52 % (ezzel a kérdéssel később még külön is foglalkozunk).

E folyamat jegyében és a 2000-2006-os időszakra vonatkozó Közösségi Költségvetés, az AGENDA 2000 részeként született meg a 1257/1999. számú EU tanácsi rendelet, amely a vidékfejlesztési támogatás formáiról és módszereiről intézkedik. A rendelet – amely a korábbi 2078/92 EU agrár-környezeti rendeletet teljes egészében magába emelte – lényege, hogy az agrár-környezeti és vidékfejlesztési – a közös agrár- és vidékpolitika második (ökoszociális) pilléréhez kapcsolódó – intézkedéseket egységes rendszerbe foglalta, és meghatározta alkalmazásuk keretszabályait is. Ennek támogatott intézkedései a következők:

- agrár-környezetvédelmi és tájgazdálkodási támogatások,
- kedvezőtlen adottságú területek (LFA⁴) normatív támogatása,
- mezőgazdasági beruházások támogatása,
- mezőgazdasági termékek feldolgozásának és értékesítésének támogatása,
- erdőtelepítési támogatások,
- a vidéki térségek alkalmazkodásának és fejlődésének elősegítése,
- idős gazdálkodók korai nyugdíjazásának támogatása,
- fiatal gazdálkodók támogatása,
- gazdálkodók oktatása, képzése.

A felsorolt intézkedések „menülistájáról” a tagországok maguk választhatnak, közülük azonban az agrár-környezetvédelmi és tájgazdálkodási támogatások alkalmazása kötelező elem. A kiválasztott intézkedéseket programokba kell csoportosítani, országos keretprogramot (Nemzeti Vidékfejlesztési Tervet) kell alkotni.

Az új agrármodell támogatáspolitikai elemei és a magyar mozgástér

Ha a magyar vidék és agrárium érdekeit szem előtt tartó agrárfejlesztést akarunk megvalósítani, akkor nekünk is a többfunkciós gazdálkodási modellnek megfelelő megoldásokat kell alkalmaznunk, és nagyobb figyelmet kell fordítanunk e második, ökoszociális, vidékfejlesztési pillér nyújtotta lehetőségekre. Ez úgy valósulhat meg, hogy nem termeléspolitikai, ágazati programokat („gabonaprogramot”, „húsprogramot”, „tejprogramot” stb.), hanem olyan gazdálkodási rendszereket támogatunk, amelyek:

- termelési oldalról jó minőségű, szermaradvány mentes, egészséges, biztonságos élelmiszereket és egyéb nyersanyagokat állítanak elő,
- a második pillérhez tartozó környezeti valamint társadalmi, szociális, regionális, foglalkoztatási teljesítményeik, összhatékonyságuk pedig jobb, mint a mennyiségi termelési orientációjú, iparszerű rendszereké.

Ennek szellemében és EU-harmonizációs feladataink megoldása sorában született meg a Nemzeti Agrár-környezetvédelmi Program (NAKP), majd az ennek bevezetéséről rendelkező 2253/1999 (X.7.) számú kormányhatározat. Ugyancsak e folyamat részeként készül a Nemzeti Vidékfejlesztési Terv is. Ezzel az agrár-környezetvédelem és vidékfejlesztés helyzete, megítélése gyökeresen meg kell hogy változzon. Az nem lehet már csupán egy kötelező, utolsó, „hatékonyságrontó” fejezete a „tisztes agrárpolitikának”, nem „bokréta a kalapon”, hanem az integrált agrár-és vidékfejleszt-

³ **CARPE:** Common Agricultural and Rural Policy for Europe (Európai Közös Agrár- és Vidékfejlesztési Politika)

⁴ **LFA:** Less Favourable Areas

tési politika ökoszociális pillérévé és az EU források megszerzésének fontos tényezőjévé vált. E programok indításával a mezőgazdasági stratégiaváltás Magyarországon is elkezdhető. Ehhez az európai agrár- és vidékpolitika második, ökoszociális pillére mentén felkínált források jó lehetőségeket kínálnak.

Világosan látnunk kell, hogy az EU-ban az elmondottaknak megfelelően az agrártámogatásoknak két eltérő jellegű csoportja létezik: a régi típusú, termeléshez, mennyiségekhez (kvótákhoz) kötött, ún. 1. pilléres támogatások, illetve az új típusú, gazdálkodási rendszerekhez és területekhez kötött vidékfejlesztési (ökoszociális) vagy 2. pilléres kifizetések.

Az első csoportba tartozó – a termeléshez, a mennyiségekhez kötött, 1. pilléres – támogatások három alapvető formája alakult ki.

- Az első a közvetlen kifizetések, melyeket meghatározott termésszintig és adott területnagysáig finanszíroz az EU, túlnyomó többségében az ún. GOF (gabona, olaj és fehérje) növények termesztése esetében. Ez a kvótákhoz kötött támogatás ma a gabonaféléknél pl. 63 Euro/t.
- A második támogatási forma az intervenciós állami felvásárlás. Ezzel az állam illetve az EU garantál egy minimális felvásárlási árat, amelyen – ha ez alá csökkennének a piaci árak – felvásárolja a gazdától a termésfelesleget. Ez az árszint gabonaneműeknél, 2004-ben várhatóan 25 eFt/t körül alakulhat.
- A harmadik támogatási forma az exporttámogatások köre. Ezek olyan termékekre – az exportálóknak – nyújtható támogatások, amelyekre az adott évben a piaci helyzettől függően eseti jelleggel hirdet meg szubvenciót az EU.

A támogatások másik, új és várhatóan növekvő csoportját a gazdálkodási rendszerekhez és területekhez kötött, ún. vidékfejlesztési támogatások adják. Ezek a támogatási jogcímek igen széles körűek, és nemcsak a GOF-növények, hanem különböző ágazatok és eltérő adottságú területek támogatására is felhasználhatók. Ilyen – az Európai Mezőgazdasági Orientációs és Garancia Alap (EMOGA) garancia részlegéből 80 %-os mértékben EU társfinanszírozott – kifizetési jogcímek pl.: az agrár-környezetgazdálkodási programok keretében meghirdetett gazdálkodási rendszerek, kedvezőtlen adottságú térségek támogatása, speciális intézkedések félig önellátó gazdaságok („a kicsik”) számára, agrárterületek erdősítése, termelői csoportok létrehozása, állatvédelmi és növényegészségügyi EU előírások átvételének támogatása, a gazdák korai nyugdíjazása. További lehetőségeket kínálnak a Strukturális Alapok keretében – 30-40 %-os EU társfinanszírozás mellett – rendelkezésre álló források, amelyekből fedezhetők pl.: mezőgazdasági beruházások, feldolgozás, kereskedelem támogatása, technikai segítségnyújtás, fiatal gazdák támogatása, oktatás, a vidéki térségek alkalmazkodásának és fejlődésének elősegítése (többféle intézkedés a falumegújítástól a közösségi marketing támogatásáig) stb.. Ezek közül a gazdák számára a legjelentősebb jövedelemforrást az alábbi három – a folyó gazdálkodást támogató – kifizetési forma jelenti.

- Az első típus az agrár-környezetgazdálkodási programokban meghirdetett gazdálkodási rendszerekhez kötődő földalapú, normatív támogatások köre legalább 5 évre kötött – jövedelembiztonságot adó – állami szerződés alapján. Ezek a rendszerek (ökológiai/bio/gazdálkodás, gyepré alapon alapozott legeltetéses állattartás, érzékeny természeti területek speciális talaj-, víz- vagy élővilágvédelmi szempontú gazdálkodási rendszerei, vizes élőhelyek, tó, nádas, ártér stb. külterjes mezőgazdasági hasznosítása, tájgazdálkodás, integrált növénytermesztés, stb.) már ma, 2003-ban is pályázhatók, támogatási összegeik 10-50 e Ft/ha érték között változnak. EU csatlakozásunk esetén ezek a kifizetések jelentősen emelkedni fognak. Gazdálkodási rendszertől függő várható összegük a készülő Nemzeti Vidékfejlesztési Tervben 25-150 eFt/ha/év. Nagy valószínűséggel ezekhez a támogatási formákhoz, gazdálkodási rendszerekhez kötődnek majd távlatilag is a legnagyobb hektáronkénti kifizetések. Értékük felső határa ma az EU-ban célprogramtól függően 450-900 Euro/ha/év, azaz mintegy 105-210 eFt/ha/év.
- A második ilyen, területhez kötött vidékfejlesztési támogatási forma az ún. kedvezőtlen adottságú térségek normatív, földalapú támogatása. Kedvezőtlen adottságúnak ebben a

rendszerben várhatóan a 17 aranykorona-érték alatti területek, a hegy és dombvidéki lejtős területek, a környezet- és/vagy természetvédelmi korlátozások alá eső területek valamint a demográfiai és/vagy foglalkoztatási szempontból hátrányos helyzetű térségek minősülnek. E kifizetések felső határa ma az EU-ban 200 Euro/ha/év, azaz mintegy 47 eFt/ha/év

- A harmadik – vidékfejlesztési típusú és a gazdák egy csoportját különösen érintő – támogatási forma az ún. félig-önellátó gazdaságok egyszerűsített, normatív támogatása. Ennek összege a koppenhágai megállapodás szerint 2004-ben 1000 Euro/gazdaság lesz. Ez az 5 hektár alatti területű kisgazdaságok célzott támogatási formája lehet, hiszen birtoknagságtól függetlenül és egyszerű eljárással juthatnak ennek révén mintegy 235 eFt/gazdaság évenkénti kifizetéshez.

A felsorolt támogatási formák többsége 2004-től, EU csatlakozásunktól lesz elérhető, ha Magyarország ennek intézményi, ellenőrzési, nyilvántartási és egyéb feltételeit kialakítja. A várható támogatási mértékek a készülő Nemzeti Vidékfejlesztési Terv hazai és brüsszeli jóváhagyásától függően valamelyest módosulhatnak, formáik és nagyságrendjük azonban nagy valószínűséggel a leírtak szerint alakulhat. Közülük egyedül az agrár-környezetgazdálkodási programok azok, amelyek már 2002-ben, 2,5 milliárd Ft támogatási kerettel és mintegy 2600 gazda részvételével elindultak, és 2003-ban ismét pályázhatók. Ezévi forráskeretük 4,5 milliárd forint. Hosszú távon is ez a támogatási forma lesz várhatóan a legelőnyösebb, különösen azok számára, akik nem GOF növényeket termelnek, gazdaságuk mérete 300 ha alatti és ráadásul nem is a legkiválóbb, legjobb termőképességű agrárterületeken gazdálkodnak. Ez várhatóan az EU-ban is növekvő, tartós támogatási formává válik.

Élni kellene az agrár-környezetgazdálkodás és vidékfejlesztés e felkínált lehetőségeivel! De mit is értünk el ezeken a területeken Koppenhágában?

A koppenhágai agrár-csatlakozási megállapodások és a két pilléres agrártámogatási rendszer

A koppenhágai megállapodás agrárfinanszírozási fejezetét illetően a 10 ország egészét tekintve az alábbi legfontosabb döntések születtek.

- a) Az új tagállamok a belépést követően azonnal olyan vidékfejlesztési csomaghoz jutnak, amely jobb feltételeket biztosít számukra e második pillér mentén, mint a jelenlegi EU tagállamok számára. A 10 tagjelölt országnak ennek keretében a 2004-2006-os, 3 éves időszakra összesen 5,1 milliárd euro áll rendelkezésére az Európai Mezőgazdasági Orientációs és Garancia Alap (EMOGA) garancia részlegében, amely 80 %-os EU társfinanszírozást biztosít olyan vidékfejlesztési intézkedésekre, mint pl. a gazdák korai nyugdíjazása, kedvezőtlen adottságú ill. környezeti korlátozások alá eső térségek támogatása, agrár-környezetgazdálkodási programok, agrárterületek erdősítése, speciális intézkedések félig-önellátó gazdaságok számára, termelői csoportok létrehozása, stb.

További 21,9 milliárd euró áll a Strukturális Alapok keretében a csatlakozó országok rendelkezésére, amelynek egy – az adott ország döntésétől függő – részéből egyéb vidékfejlesztési intézkedések (beruházások, fiatal gazdák, oktatás, erdőgazdálkodás, feldolgozás, kereskedelem, stb. támogatása) is finanszírozhatók.

- b) A termeléshez, mennyiségekhez kötődő közvetlen támogatások az új tagállamok számára 10 év alatt, fokozatosan kerülnek bevezetésre. Ezek az EU mértékekhez képest 2004-ben 25 %-ot, 2005-ben 30 %-ot és 2006-ban 35 %-ot tesznek ki. Ez a szint 30 %-kal egészíthető ki saját nemzeti forrásból. Ez a kiegészítés 2006-ig részben – legfeljebb 20 %-os mértékben – finanszírozható az új tagállamok vidékfejlesztési keretéből is. 2006-ot követően a 100 % eléréséig folytathatják ezt a kiegészítő finanszírozást, ám ezt már teljes egészében saját nemzeti forrásaikból kell fedezniük. E direkt kifizetésekre rendelkezésre álló közösségi költségvetési forráskeret a 2004-2006-os időszakra összesen mintegy 2,7 milliárd euró.

- c) Az új tagállamok gazdái teljes mértékben és azonnal részesülnek a Közös Agrárpolitika (CAP) – szintén a termeléshez, mennyiségekhez kötődő – piaci intézkedéseiből. Ezek egyrészt gabona-félékre, marhahúsra, tejporra és vajra igényelhető intervenciós támogatások, másrészt olyan termékekre nyújtható exporttámogatások, amelyekre az EU ilyen szubvenciót meghirdet. A piaci támogatásokra rendelkezésre álló teljes közösségi költségvetési forráskeret a 3 évre összesen mintegy 2 milliárd euró.
- d) A 10 csatlakozásra váró ország – Strukturális Alapok nélküli – teljes agrártámogatási EU forráskerete tehát a 2004-2006-os időszakra mintegy 9,8 milliárd euró, amelyből 52 %-ot (5,1 milliárd eurót) tesznek ki a második pilléres, vidékfejlesztési (ökoszociális) forráskeretek, és 48 %-ot (4,7 milliárd eurót) az első pilléres, termelési típusú (direkt és piaci) támogatások.

A felsorolt közös pénzügyi keretek a 10 csatlakozásra váró ország kialakított speciális feltételeinek igen nagy eltéréseit takarják. Lássuk hát ezeket az országonkénti eltéréseket (**1. táblázat**).

1. táblázat: A csatlakozó országok 2004-2006-os közösségi agrártámogatási keretei

Ország	EU forrás (millió euro)			Mg. ter. (ezer ha)	EU forrás (euro/ha mg. ter./3 év)			Arány (%)	
	1. pillér ¹	2. pillér ²	össz.		1. pillér ¹	2. pillér ²	össz.	1. pillér ¹	2. pillér ²
Lengyelország	2094	2543	4637	18443	113,5	137,9	251,4	45	55
Magyarország	949	534	1483	6193	153,2	86,2	239,5	64	36
Csehország	638	482	1120	4280	149,1	112,6	261,7	57	43
Litvánia	291	434	725	3496	83,2	124,1	207,4	40	60
Szlovákia	275	352	627	2444	112,5	144,0	256,5	44	56
Szlovénia	152	250	402	780	194,9	320,5	515,4	38	62
Lettország	110	291	401	2488	44,2	117,0	161,2	27	73
Észtország	120	134	254	1434	83,7	93,4	177,1	47	53
Ciprus	48	66	114	526	91,3	125,5	216,7	42	58
Málta	5	24	29	120	41,7	200,0	241,7	17	83
Összesen/Átlag	4682	5110	9792	40204	116,5	127,1	243,6	48	52

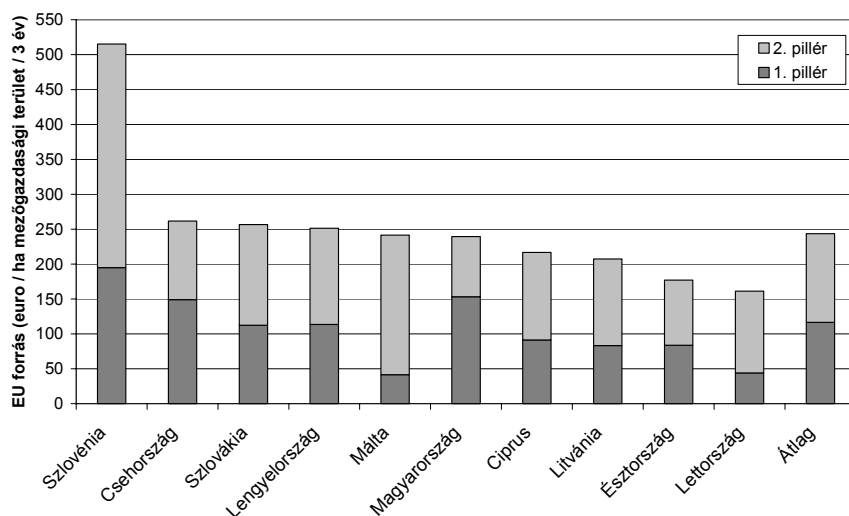
1: Közvetlen kifizetések és piaci intézkedések forráskerete = termelési típusú támogatások

2: Vidékfejlesztési intézkedések forráskerete = ökoszociális típusú támogatások

Elemelve a feltételezett csatlakozás első három évének számait az alábbi fontosabb megállapítások tehetők.

- a) A 40 millió hektár csatlakozó mezőgazdasági területre biztosított mintegy 9,8 milliárd euró forráskeret több, mint 47 %-át Lengyelország, 15 %-át Magyarország, 11 %-át pedig Csehország szerezte meg. A fennmaradó 7 ország a teljes összes 27 %-án osztozik. Az 1 ha mezőgazdasági területre jutó közösségi források 3 éves teljes értékét mutatja be az országok csökkenő sorrendjében az **1. ábra**. A sort Szlovénia vezeti, majd Csehország, Szlovákia, Lengyelország következik. Ezeknek az országoknak sikerült területegységre vetítve átlag feletti forráskereteket szerezni. Magyarország ebben a rangsorban a 6. helyre került.
- b) A termeléshez, mennyiségekhez, „kvótákhoz” kötött un. 1. pilléres közösségi agrártámogatási keretek tekintetében Magyarország a második legnagyobb hektáronkénti értéket érte el. E támogatások elsősorban a GOF (gabona, olaj- és fehérje-) növényeket termelő, zömében a legjobb adottságú agrárterületek (3-3,5 millió ha) közepes és nagyüzemeinek versenypozícióját javítják. A Világgazdasági Kutatóintézet becslése szerint ennek következtében „az 1. pilléres agrártámogatások mintegy 90 %-át a regisztrált termelők nem több, mint 5 %-a fogja élvezni. [...] Egyértelmű, hogy a nagytermelők lesznek olyan helyzetben, hogy a támogatásokhoz hozzájussanak. [...] Ha a támogatások elosztásának fenti egyenlőtlensége beáll, akkor erőteljes polarizáció kezdődik majd meg az agrártermelők között, és nőni fog az agrárszektor elhagyók száma.” (Kiss, 2003)

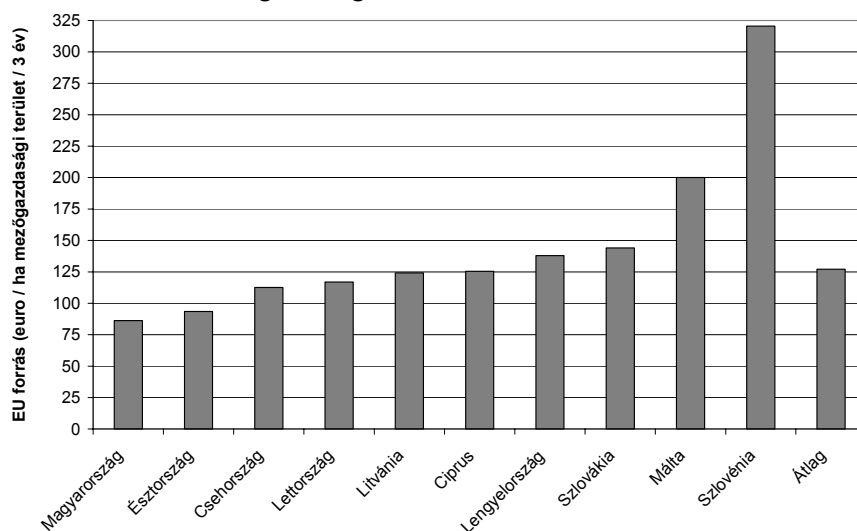
1. ábra: A csatlakozó országok 2004-2006-os közösségi agrártámogatási kereteinek 1 ha mezőgazdasági területre vonatkoztatott értékei

1. pillér: termelési típusú támogatások
 2. pillér: vidékfejlesztési (ökoszociális) típusú támogatások

c) A 2. pilléres vidékfejlesztési (ökoszociális) közösségi agrártámogatási keretek tekintetében Magyarország – feltételezhetően az 1. pilléres erőfeszítések és a 2. pilléres lehetőségek iránti meg lehetős érdekeltelenség következtében – a 10 ország közül az utolsó helyre került, a legkisebb hektáronkénti értéket érte el (**2. ábra**)! Ez nem túl jó hír a zömében környezetileg érzékeny, sérülékeny és egyúttal jelentős munkanélküliséggel küzdő mintegy 3 millió ha mezőgazdasági terület, e területek mintegy 900 ezer mikro, kis és középbirtoka, a vidék igen jelentékeny része, az itt élő családok és a természeti környezet számára. Szlovénia, Lengyelország, vagy akár Szlovákia valószínűleg határozottan törekedtek – és az ábra alapján nem is eredménytelenül – e keretek lehető legnagyobb kiterjesztésére. Magyarországon viszont sajnos ezekről a lehetőségekről szinte hallani sem lehetett! Ezen feltétlenül változtatni kell!

2. ábra: A csatlakozó országok 2004-2006-os **2. pilléres** közösségi agrártámogatási kereteinek 1 ha mezőgazdasági területre vonatkoztatott értékei

A megállapodásban rögzített keretek azonban mindezekon túl is csak e források (**2. táblázat**) megszerzésének lehetőségét kínálják.

2. táblázat: Magyarország 2004-2006-os közösségi agrártámogatási keretei (milliárd Ft)

Támogatási formák	Évek			
	2004	2005	2006	összesen
1. pillér– közvetlen kifizetések	–	62,3	74,3	136,5
– piaci támogatások	14,9	35,7	35,7	86,4
– összesen	14,9	98,0	110,0	222,9
2. pillér– vidékfejlesztési támogatások	38,6	42,2	44,8	125,6
Mindösszesen	53,5	140,2	154,8	348,5

Megjegyzés: 1 Euro = 235 Ft

E – strukturális alapok nélkül is – tekintélyes összeg, támogatási keret megszerzéséhez azonban fontos akkreditációs, költségvetési és intézményfejlesztési lépéseket kellene sürgősen megtenni. Kifizetőügynökség, földnyilvántartási, termelőregisztrációs, állatnyilvántartási, ellenőrzési és lebonyolító intézményrendszer valamint az ennek informatikai háttérét adó un. Integrált Irányítási és Ellenőrzési Rendszer (IIER) nélkül ugyanis még a könnyebben megszerezhetőnek tűnő 1. pilléres támogatási keretekhez sem lehet hozzájutni. A vidékfejlesztési források megszerzéséhez pedig mindezekon túl

- kidolgozott, benyújtott, és Brüsszel által elfogadott (akkreditált) programokra,
- e programok lebonyolításához elkülönített – a 20 %-os társfinanszírozást biztosító – nemzeti költségvetési keretre, valamint
- az érintett agrártársadalom őszinte tájékoztatására, és a gazdákkal kötött 5 éves érvényes szerződésekre, azaz működő programokra van szükség.

Mivel nem csak a termelők 5-10 %-ának és a beszállító iparok szereplőinek tökéérdekei, hanem az agrárium és a vidék egészének megmaradása, fejlődése kell, hogy vezérelje az agrár- és vidékpolitikát, ezért a fejlesztést a különböző adottságú térségek és gazdálkodói csoportok igényeinek együttes figyelme bevetelével, mindkét pillér lehetőségeinek kihasználásával és a minőségi, környezetbarát mezőgazdálkodási rendszerek elterjesztésével kell megvalósítanunk. Ehhez úgy tűnik valóban jó lehetőségeket kínál a többfunkciós európai agrármodell, és ennek két pilléres finanszírozási rendszere.

Az agrár-környezetgazdálkodás regionális szerepe és hatásai

A többfunkciós európai agrármodellnek megfelelően a mezőgazdaság – amint a bevezetőben már jeleztük – egyrészt minőségi árut előállító termelési ágazat, másrészt „nem importálható”, helyben keletkező környezeti és szociális közjavakat előállító, társadalmi szolgáltató ágazat.

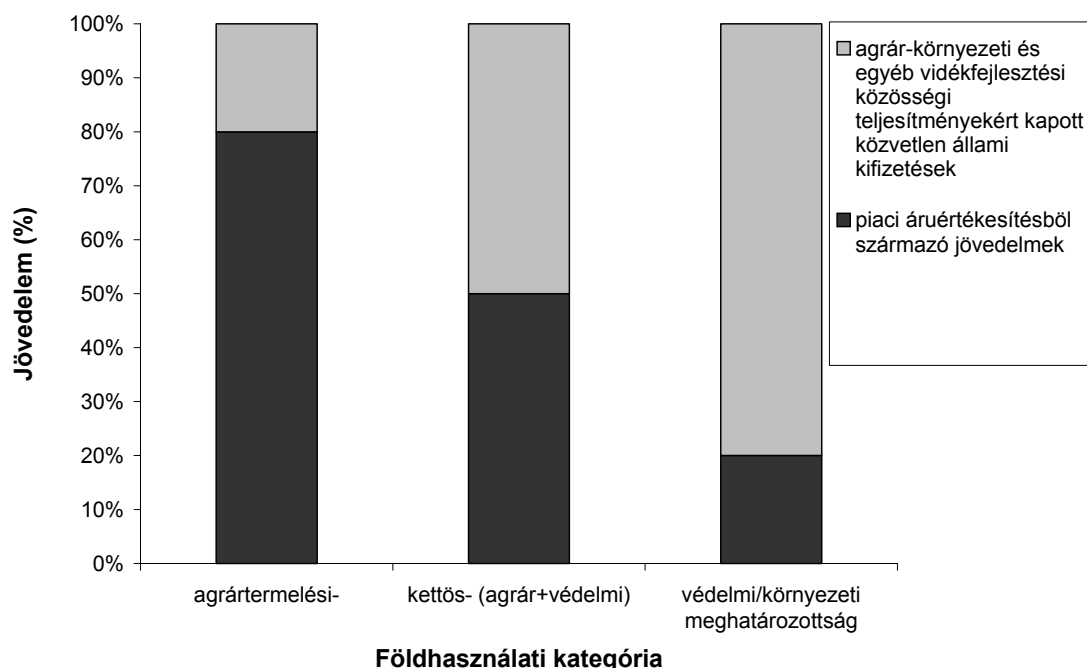
E két fő feladatkörnek, a mezőgazdaság “két pillérének” az egymáshoz viszonyított aránya, súlya, szerepe a különböző adottságú térségekben azonban természetesen nem azonos, így e kétféle teljesítményért, előállított értékért kapott fizetség jellege és mértéke is eltérő. Az első, árutermelési teljesítményt alapvetően a piaci áruértékesítésből származó jövedelmek honorálják, míg a második környezeti és szociális szolgáltató teljesítményét a társadalomnak közpénzekből biztosított állami kifizetések formájában kell a parasztságtól “megvásárolnia”.

Az európai elképzelések szerint ennek megfelelően a jövő útja az lehet, hogy a családok jövedelem-szerkezete annak megfelelően alakul, hogy milyen típusú értéket “termelnek”. Az azonban lényeges törekvés, hogy a különféle bevételi forrásokból származó – az első és második pillér mentén keletkező – jövedelmek az egész országban biztosítsák a mezőgazdaságban dolgozó családok megélhetését. Ezt szemlélteti egyszerűen a különböző földhasználati kategóriák szerinti megosztásban a **3. ábra**.

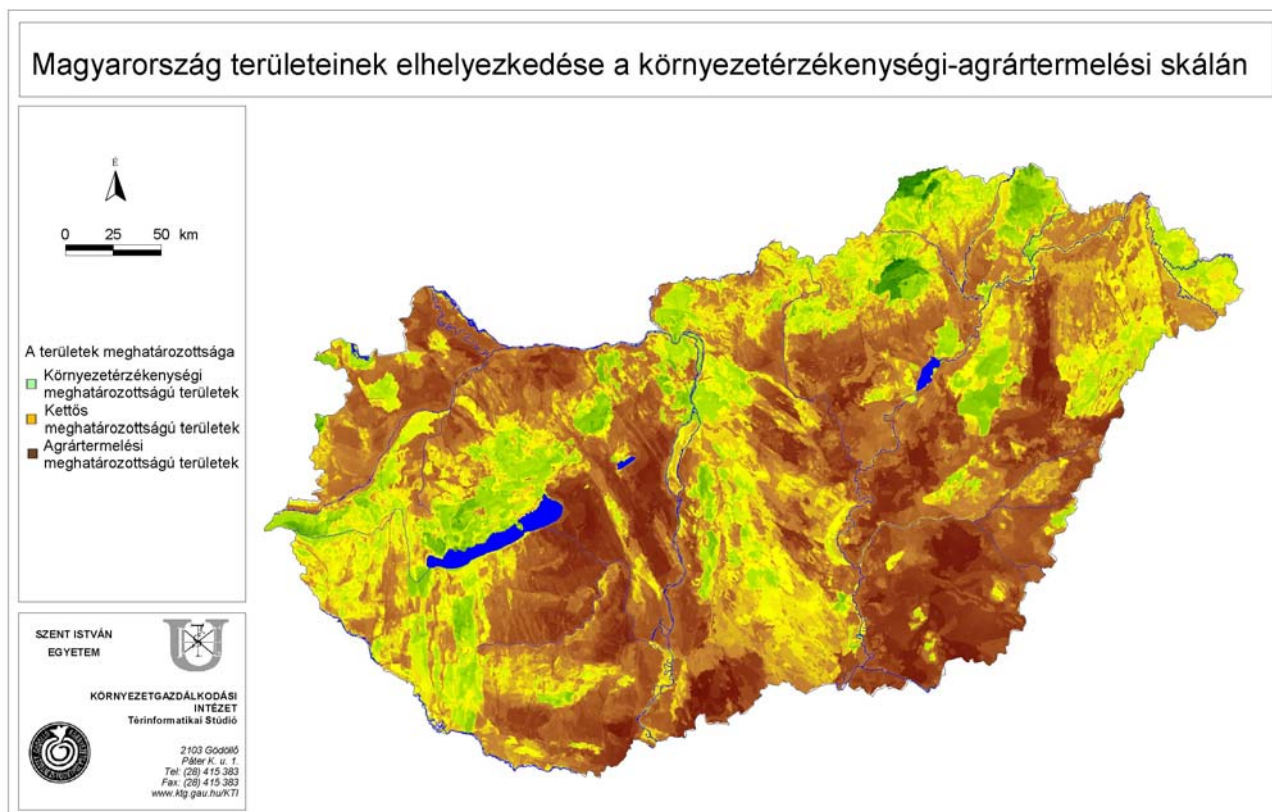
Az, hogy a termelési, a környezeti és a szociális, foglalkoztatási feladatok milyen súlyt képviselnek egy adott térség mezőgazdálkodásában, attól függ, hogy milyen adottságú területen helyezkedik el a település vagy a gazdaság. Ebből a szempontból természetesen teljesen más a helyzete pl. Felső-Bácskának, vagy a Hajdúságnak, mint a szatmár-beregi térségnek vagy az Őrségnek. Erre vonatkozóan ad eligazítást Magyarország földhasználati zónarendszere (**1. térkép**), ahol is az agrártermelési

meghatározottságú, legnagyobb agrárpotenciálú területek felől a környezetérzékenységi meghatározottságú, védett vagy érzékeny területek felé haladva fokozatosan nő a második pilléres programok, gazdálkodási rendszerek és az ezekhez kapcsolódó kifizetések szerepe, súlya, jelentősége.

4. ábra: A gazdálkodó családok elvi jövedelemszerkezete a gazdaság földhasználati zónarendszerben való elhelyezkedése szerint

1. térkép

Nem elég tehát az agrár- és vidékpolitikának a 3-3,5 millió hektár legjobb termelési adottságú területek és az itt található néhány ezer nagy és középbirtok egyébként is jobb versenypozícióinak további javításával foglalkozni, hanem – az európai felfogás szerint – legalább ilyen mértékben a másik 3 millió hektáros, kevésbé jó termelési, ám környezeti és társadalmi szempontból annál értéke-

sebb agrárterületekkel is törődnie kell. Sőt, ha az állami szerepvállalást komolyan vesszük, akkor az adókból származó közösségi forrásokat éppen azon területekre kell koncentrálnia, amelyeket a piac hagyományos mechanizmusai leértékelnének, ahol a tiszta piaci verseny káros környezeti és társadalmi folyamatokat indítana el. Ezt nevezi Európa környezeti és társadalmi szempontok által szabályozott, vagyis ökoszociális piacgazdaságnak, és ezért hajlandó a második pilléres agrárteljesítmények honorálásához lényegesen nagyobb – 80 %-os – arányban hozzájárulni, mint az első pilléres, termelési teljesítmények növeléséhez, ahol is ez a közösségi hozzájárulás 25 %-os.

Különböző adottságú térségeink harmonikus fejlesztését tehát akkor tudjuk biztosítani, ha mindkét pillér felkínált lehetőségeit kihasználjuk. Azok nem kizárják, hanem kiegészítik egymást. 6,2 millió hektár mezőgazdasági területünk van, és ezen 967 ezer mezőgazdasági mikro, kis, közép és nagybirtok valamint többszázezer család és rendkívüli környezeti és természeti értékek találhatók. Ezek együttesének fejlődését kell az agrár- és vidékpolitikának szolgálnia. Ehhez – úgy tűnik – a többfunkciós európai agrármodell és két pillérré épülő finanszírozási rendszere jó lehetőségeket kínál. A magyar vidék, agrárium és természeti környezet érdekében ki kellene használnunk ezeket a lehetőségeket!

Jó, ha tudjuk, hogy ma az átlagos birtokméret Magyarországon 4,8 ha! Összehasonlításképpen az EU-ban ez az átlagos birtoknagyság 19 ha! Az 50 ha-t meghaladó birtokok aránya az Unióban mindössze 8,6 % (de pl. Portugáliában csupán 2,4 %, Franciaországban viszont közel 30 %) (**3. táblázat**).

3. táblázat: A gazdaságok birtokméret-kategóriák szerinti megoszlása az EU három tagállamában, a Közösség egészében és Magyarországon (%)

Birtokméret-kategóriák (ha)	Franciaország (1997)	Németország (1997)	Portugália (1997)	EU-15 (1997)	Magyarország (2000)
-10	35,3	45,6	87,6	68,6	93,8
11-50	33,4	39,8	10,0	22,3	4,9
51-	29,7	14,6	2,4	8,6	1,3

Ez is azt valószínűsíti, hogy a kisebb (50 ha alatti) méretkategóriába tartozó birtokok meghatározó aránya miatt a vidékfejlesztési támogatások tartós és növekvő súlyú elemei lesznek a Közös Agrárpolitikának. Nem kell tehát hinni annak a negatív propagandának és retorikának, hogy a kisebb birtokok esélytelenek lennének az EU-ban. Ha ez így lenne, az EU saját mezőgazdaságát és vidékét is felszámolhatná. Ezt Európa egyszerűen nem engedheti meg magának, és az ökoszociális piacgazdasági modell irányába – ha komoly harcok árán is, de mégiscsak – elmozduló agrár- és vidéktámogatási rendszere sem erre utal. E rendszer komoly esélyeket kínál valamennyi birtokkategória számára, csak meg kell ismernünk, és élnünk kell lehetőségeivel. Az ennek bemutatásával és hazai feltételei megteremtésével kapcsolatos felelősséget az állam, a szaktárca és tágabb értelemben a szakmai és politikai agrárelit másra át nem háríthatja.

A szerzők és elérhetőségeik

Dr. Ángyán József, egyetemi tanár, intézetigazgató,

E-mail: angyanj@svr-sun.ktg.gau.hu

Dr. Ónodi Gábor, egyetemi docens, intézetigazgató-helyettes,

E-mail: onodi@kgi.gau.hu

Dr. Podmaniczky László, egyetemi docens, intézetigazgató-helyettes,

E-mail: podma@kgi.gau.hu

Szent István Egyetem, Környezet- és Tájgazdálkodási Intézet,

2103 Gödöllő, Páter K. u. 1.,

Tel./Fax: 06-28-415-383,

Internet: <http://www.ktg.gau.hu/uj/kutatas.html>,

<http://www.nakp.hu>